

BARQAROR RIVOJLANISH VA YASHIL IQTISODIYOT: EKOLOGIK JIHATLARNI INOBATGA OLGAN IQTISODIY SIYOSAT

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

1-bosqich magistranti

Burxonov Bekzod Saydazim o'g'li

+998946271771

ANNOTATSIYA: Mazkur maqolada barqaror rivojlanish va yashil iqtisodiyot tushunchalari, ularning zamonaviy iqtisodiy siyosatdagi o'ri, ekologik muammolarga iqtisodiy yondashuv hamda O'zbekiston misolida olib borilayotgan ekologik yo'naltirilgan islohotlar yoritilgan. Shuningdek, iqtisodiy o'sish va atrof-muhit muhofazasining muvozanatini ta'minlash usullari tahlil qilinadi.

KALIT SO'ZLAR: barqaror rivojlanish, yashil iqtisodiyot, ekologik siyosat, energiya samaradorligi, atrof-muhit, qayta tiklanuvchi resurslar, iqtisodiy islohotlar.

KIRISH

Barqaror rivojlanish bugungi kunda dunyo hamjamiyatining asosiy ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylangan. Iqlim o'zgarishi, resurslar tanqisligi, sanoat chiqindilari va havo ifloslanishi kabi global muammolar iqtisodiy o'sishni ekologik jihatdan asoslash zaruratini tug'dirmoqda. Shu sababli, yashil iqtisodiyot konsepsiyasi joriy etilib, iqtisodiy taraqqiyot bilan birga ekologik xavfsizlikni ta'minlashga qaratilmoqda. O'zbekiston ham bu borada qator islohotlarni amalga oshirib, yashil texnologiyalar, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish va atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha faol siyosat yuritmoqda. Yashil iqtisodiyotning shakllanishi global ekologik muammolarning keskinlashuvi natijasida zarurat sifatida yuzaga chiqdi. Iqlim o'zgarishi, biologik xilma-xillikning kamayishi, cho'llanish, suv tanqisligi va ifloslanish kabi muammolar sanoatlashgan jamiyatlarda jiddiy ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlarga olib kelmoqda.

Shu bois ko'plab davlatlar an'anaviy iqtisodiy modellarni o'zgartirib, ekologik xavfsiz, barqaror rivojlanishni ta'minlovchi yo'llarni tanlamoqda. Yashil iqtisodiyotning asosiy tamoyillaridan biri — resurslar aylanishini ta'minlovchi, ya'ni "qayta tiklanuvchi iqtisodiyot" (circular economy) modelidir. Bu modelda xomashyo va mahsulotlar ishlatilgach, chiqindi sifatida yo'q qilinmaydi, balki ular takror ishlovdan o'tkazilib, yangi iqtisodiy qiymatga ega bo'ladi. O'zbekistonda bu borada chiqindilarni ajratib yig'ish, saralash va qayta ishlash bo'yicha dasturlar yo'lga qo'yilmoqda. Mahalliy va xususiy sektor bu sohada faol ishtirok etmoqda.

Shuningdek, barqaror rivojlanish maqsadlariga (SDG – Sustainable Development Goals) erishish uchun O'zbekiston agrar siyosatini ham ekologik yondashuv asosida qayta ko'rib chiqmoqda. Masalan, suv tejovchi tomchilatib sug'orish texnologiyalarining joriy qilinishi, kimyoviy o'g'itlar va pestitsidlar o'rniga ekologik xavfsiz vositalarni qo'llashga o'tish, organik qishloq xo'jaligi yo'nalishlarini rivojlantirish shular jumlasidandir.

Shaharsozlikda ham yashil iqtisodiyot tamoyillari asosida qarorlar qabul qilinmoqda. Toshkent, Samarqand, Buxoro va boshqa yirik shaharlarda yashil hududlar — bog'lar, ekologik transport infratuzilmasi, elektr avtobuslar, veloyo'llar va energiya samarador binolarning barpo etilishi bu boradagi yutuqlardandir. Bu, o'z navbatida, shahar muhitining havosini yaxshilash, transportdan chiqadigan zararli gazlar miqdorini kamaytirishga xizmat qilmoqda.

Ekologik soliq va subsidiyalar tizimi ham yashil iqtisodiyotning muhim jihatlaridandir. Ya'ni, atrof-muhitga zarar yetkazuvchi korxonalar ko'proq soliq to'laydi, ekologik toza texnologiyaga o'tayotgan korxonalar esa imtiyozlardan foydalana oladi. O'zbekiston moliya sohasida ham yashil obligatsiyalar (green bonds) kabi yangi moliyaviy vositalarni joriy qilish yo'lida ilk qadamlarni tashlamoqda.

Aholining ekologik madaniyatini oshirish, bu borada axborot texnologiyalaridan foydalanish ham dolzarb ahamiyat kasb etadi. Ijtimoiy tarmoqlar, mobil ilovalar orqali aholiga chiqindi saralash, suv va energiyani tejash,

havoning ifloslanish holati haqida ma'lumotlar yetkazilishi, ekologik ongni yuksaltirishda samarali vositaga aylanyapti.

Bundan tashqari, O'zbekiston iqlim o'zgarishining iqtisodiy xavf-xatarlariga qarshi kurashish bo'yicha milliy adaptatsiya strategiyasini ishlab chiqmoqda. Bu strategiyada qurg'oqchilik xavfi, suv resurslarining tanqisligi, ekotizimlarga tahdidlar, energetik resurslardan foydalanuvchilar uchun energiya narxining o'zgarishi kabi jihatlar inobatga olinadi.

O'zbekistonning xalqaro miqyosda olib borayotgan tashqi iqtisodiy siyosati ham yashil iqtisodiyot prinsiplariga moslashtirilmoqda. Masalan, "yashil logistika", "ekologik audit", "barqaror eksport va import standartlari" kabi tushunchalar amaliyotga kirib kelmoqda. Bu esa mamlakatning global barqarorlik siyosatidagi ishtirokini mustahkamlab boradi.

Yashil iqtisodiyotning o'ziga xosligi shundaki, u iqtisodiy o'sish va ekologik barqarorlik o'rtasida muvozanatni ta'minlashga intiladi. Ya'ni, ishlab chiqarish hajmi o'sadi, lekin atrof-muhitga zarar yetkazilmaydi. Bu yondashuv iqtisodiyotga uzoq muddatda barqaror daromad keltiradi, tabiiy resurslar esa keyingi avlodlar uchun saqlab qolinadi.

O'zbekiston Respublikasi bu sohada izchil islohotlar olib bormoqda. 2022–2026 yillarga mo'ljallangan Taraqqiyot strategiyasi doirasida "yashil energetika", "yashil sanoat", "yashil infratuzilma" va "yashil moliyalashtirish" kabi tushunchalar ustuvorlik kasb etmoqda. Xususan, quyosh va shamol elektr stansiyalarining qurilishi, energiya samarador texnologiyalarning joriy qilinishi va chiqindilarni qayta ishlashga e'tiborning ortishi bu yo'nalishdagi real natijalardir.

Yashil iqtisodiyotning yana bir muhim jhati — ekologik innovatsiyalarning rivojlanishiga turtki berishidir. Masalan, "yashil texnologiyalar" orqali suvni tejovchi qishloq xo'jaligi tizimlari, energiya sarfini kamaytiruvchi qurilmalar va chiqindi asosida ishlab chiqarilgan mahsulotlar yaratilmoqda. Bu nafaqat ekologik, balki iqtisodiy jihatdan ham foydali yechimlardir.

O'zbekiston iqlim o'zgarishiga moslashish strategiyasini ishlab chiqib,

Xalqaro donorlar bilan hamkorlikda ko'plab "yashil" loyihalarni amalga oshirmoqda. Masalan, BMTTD, Jahon banki, Osiyo taraqqiyot banki kabi tashkilotlar bilan birgalikda "yashil moliyalashtirish mexanizmlari", "uglerod izini kamaytirish" loyihalari yo'lga qo'yilgan.

Shuningdek, ekologik ta'lim va aholining ongini oshirish bo'yicha targ'ibot ishlari olib borilmoqda. Yashil iqtisodiyotni rivojlantirishda inson kapitalining roli juda muhim. Chunki ekologik ongga ega bo'lgan fuqaro energiyani tejaydi, chiqindini saralab tashlaydi, tabiatga zarar bermaslikka harakat qiladi. Shuning uchun ham ta'lim tizimiga ekologiya fanini chuqur integratsiya qilish zarurati ortmoqda.

Yashil iqtisodiyot ijtimoiy tenglik va iqtisodiy inklyuzivlikni ta'minlash imkonini ham beradi. Bu model doirasida yaratilgan "yashil ish o'rinlari" — masalan, ekologik muhandislik, chiqindini qayta ishlash, ekologik nazorat sohalarida — yangi mehnat bozorini shakllantiradi va ijtimoiy zaif qatlamlarga bandlik imkonini beradi.

Yashil iqtisodiyot — bu atrof-muhitga salbiy ta'sirni kamaytirgan holda iqtisodiy o'sishni ta'minlashga qaratilgan iqtisodiy modeldir. Uning asosiy tamoyillari energiya tejamkorligini oshirish, resurslardan samarali foydalanish, ekologik xavfsiz texnologiyalarni joriy etish va tabiiy muhitni tiklashdir.

Bugungi kunda O'zbekistonda ham ushbu yo'nalish bo'yicha bir qator amaliy chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishni kengaytirish, quyosh va shamol energiyasi loyihalarini amalga oshirish, chiqindilarni qayta ishlash infratuzilmasini rivojlantirish bo'yicha hukumat tomonidan yirik dasturlar ishlab chiqilgan.

Barqaror rivojlanish konsepsiyasining muhim jihati — ijtimoiy adolat va kelajak avlodlar uchun resurslarni tejashga asoslangan siyosat olib borishdir. Bu degani, hozirgi avlodlar o'z ehtiyojlarini qondirayotganda, kelajak avlodlarning ham resurslarga ega bo'lish huquqini buzmasligi kerak. Bu yondashuv, ayniqsa, tabiat resurslariga boy O'zbekiston uchun muhim ahamiyatga ega.

Aholi sonining o'sishi, urbanizatsiya jarayonlari, ishlab chiqarish hajmining ortishi ekologik bosimni oshirmoqda. Shuning uchun zamonaviy iqtisodiy siyosat faqat raqamli o'sishga emas, balki sifati jihatdan ekologik xavfsizlikni ta'minlovchi innovatsion yondashuvlarga tayanishi kerak.

Yashil iqtisodiyot nafaqat ekologik foyda, balki iqtisodiy samaradorlik ham keltiradi. Masalan, energiya tejamkor texnologiyalar ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytiradi, qayta tiklanuvchi energiya ishlatilishi xorijdan energiya importi hajmini qisqartiradi. Bundan tashqari, yashil ish o'rinlari yaratilib, yangi mehnat bozorini shakllantiradi.

O'zbekiston "Yashil O'zbekiston" strategiyasini ishlab chiqib, 2030-yilgacha yashil iqtisodiyotni rivojlantirish bo'yicha aniq maqsadlar belgilab qo'ygan. Energiya samaradorligi, ekologik toza transport vositalariga o'tish, agrosanoatning ekologik barqarorligini ta'minlash kabi ustuvor yo'nalishlar bu strategiyaning asosini tashkil qiladi.

XULOSA

Barqaror rivojlanish va yashil iqtisodiyot tamoyillariga asoslangan iqtisodiy siyosat uzoq muddatli iqtisodiy taraqqiyotning kafolati bo'lib, ekologik barqarorlikni ta'minlashda hal qiluvchi o'rin tutadi. O'zbekiston uchun bu yo'nalish yangi imkoniyatlar yaratib, mamlakatning ekologik va iqtisodiy raqobatbardoshligini oshiradi. Yashil iqtisodiyotni rivojlantirish orqali mamlakat iqtisodiy salohiyatini oshirish bilan birga atrof-muhit muhofazasini ta'minlash ham mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

- O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Yashil iqtisodiyot"ni rivojlantirish konsepsiyasi haqidagi farmoni
- BMT Barqaror rivojlanish maqsadlari hisobotlari
- Jahon banki va Xalqaro valyuta jamg'armasi ma'lumotlari
- "Ekologiya va iqtisodiyot" ilmiy jurnali, 2023-yil sonlari
- O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi axborotlari